

Spesialundervisning – kva er no det? Tilhøvet mellom ordinær undervisning - spesialundervisning barnehagane - spesialpedagogisk hjelp

System for styrka læring
Sogndal, 17.09.2013

Marit Mjøs, PhD / spesialpedagog

Stabile utdanningspolitiske føringar

- Auka tilpassing innanfor ordinær undervisning.
- Spesialundervisning som naturleg del av tilpassa opplæring.
- Redusert bruk av spesialundervisning.
- Styrka kvalitet i spesialundervisninga.
- Betre koordinering av spesialundervisning og ordinær undervisning.

System for styrka læring: mål og fokus

Styrke tilpassa opplæring

Auke læringsutbyttet

Redusere bruken av
spesialundervisning

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Spesialundervisning – eit problem?

- Kvifor er det eit problem?
- Kva er problemet?
- For kven er det eit problem?
- Kven eig problemet?
- Kva kan gjerast?
- Korleis kan det gjerast?
- Kven kan gjere noko med det?

marit.mjøs@statped.no

 Statped

«Å gjere ord om til handling
er lettare sagt enn gjort.»

*(Slag under belttestaden må ein berre bøye seg for.
93 diskutabile sanningar på steingrunn. Dag og Tid, 2005)*

Kva handlar spesialundervisning om?

- Jus?
- Økonomi?
- Organisering?
- Kompetanse?
- Kvalitet?
- Ideologi?
- Etikk?
- Haldningar?

Kva er spesialundervisning?

Spesialundervisning er så mangt!

Spesialundervisning gjennomføres

-på så ulike måter

-under så ulike betingelser

-av så mange forskjellige lærere

-med så forskjellig bakgrunn og kompetanse –

og overfor så mange forskjellige elever med ulike arter, omfang og til dels også kombinasjoner av vansker og opplæringsbehov.

Spesialundervisning er med andre ord ingen enhetlig størrelse.

(Nilsen 2004)

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Spesialundervisning definert ved tre delvis overlappende kriterier

- Undervisning for elever som ifølge sakkyndig tilråding ikke får sine behov dekket ved vanlig tilpasset undervisning.
- Undervisning som finansieres gjennom særskilt tildelte ressurser.
- Undervisning som er spesielt tilrettelagt og som krever spesiell kompetanse.

(Skaalvik & Fossen, 1995)

marit.mjøs@statped.no

 Statped

En elev vil kunne defineres som spesialundervisningstrengende dersom

- Han har en funksjonshemming som gjør at han trenger særskilt tilrettelagt undervisning
- Han er en pedagogisk utfordring utover det læreren føler at han har kompetanse til å takle
- Han er i et system som ikke er fleksibelt nok til å omstrukturere seg
- Han er i et system som ikke har nok ressurser til å løse pålagte oppgaver

(Skaalvik & Fossen, 1995)

§ 5-1: Rett til spesialundervisning

*”Elevar som ikkje har eller som ikkje kan få **tilfredsstillande utbytte** av det ordinære opplærings-tilbodet. I vurderinga av kva for opplæringstilbod som skal givast, skal det særleg leggjast vekt på **utviklingsutsiktene til eleven**. Opplæringstilbodet skal ha eit slikt innhald at det samla tilbodet kan gi eleven eit **forsvarleg utbytte** av opplæringa i forhold til andre elevar og i forhold til dei **opplæringsmåla** som er realistiske for eleven. Elevar som får spesialundervisning, skal ha det same totale undervisningstimetalet som gjeld andre elevar.”*

Gjeldande frå 01.08.2013

§ 5-4 første ledd:

Eleven eller foreldra til eleven kan krevje at skolen gjer dei undersøkingar som er nødvendige for å finne ut om eleven treng spesialundervisning, og eventuelt kva opplæring eleven treng.

Undervisningspersonalet skal vurdere om ein elev treng spesialundervisning, og melde frå til rektor når slike behov er til stades.

Skolen skal ha vurdert og eventuelt prøvd ut tiltak innanfor det ordinære opplæringstilbodet med sikte på å gi eleven tilfredsstillande utbytte før det blir gjort sakkunnig vurdering.

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Vurderingsforskriftene

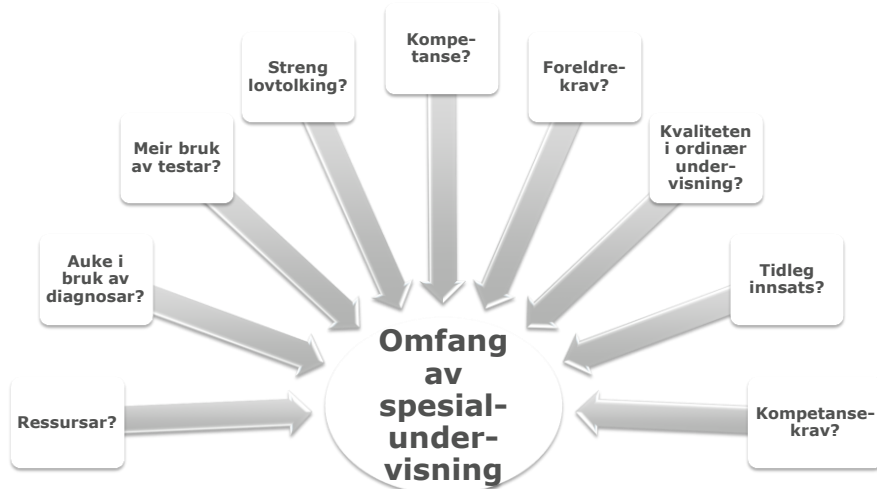
... ”Formålet med vurdering i fag er å fremje læring undervegs og uttrykkje kompetansen til eleven, lærlingen og lærekandidaten undervegs og ved avslutninga av opplæringa i faget. Vurderinga skal gi god tilbakemelding og rettleiing til elevane, lærlingane og lærekandidatane. Undervegsvurdering skal brukast som ein reiskap i læreprosessen, **som grunnlag for tilpassa opplæring** og bidra til at eleven, lærlingen eller lærekandidaten aukar kompetansen sin i fag.”

Vurdering for, som og av læring!

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Drivarar bak spesialundervisninga?

marit.mjøs@statped.no

Statped

”Det kan diskuteres hvorvidt økningen i spesialundervisning er en positiv utvikling fordi det **tar elevenes rettigheter på alvor**, eller om den er negativ hvis skolene bruker den som en **utstøtingsmekanisme for å gjøre klasserommene mer homogene** – eller om behovet ganske enkelt reelt sett er økt. Økningen i spesialundervisning kan også ses i sammenheng med de senere års **fokus på elevenes læringsutbytte, økt bevissthet om elevenes rettigheter og mer kompetanse om feltet.**”

(Nøkkeltallsrapport 2010, KS)

marit.mjøs@statped.no

Statped

KVEN?

Elevar har ulike læringsstilar og -strategiar, men

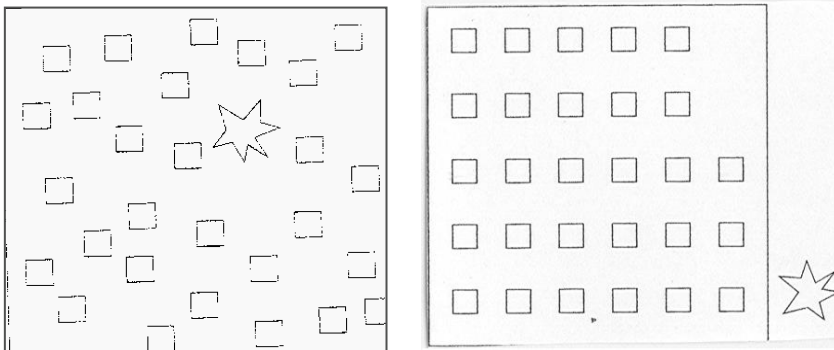
når vert ein personleg læringsstil eller -strategi eit uttrykk for ein lærevanske?

og når er det berre eit døme på ein variasjon innanfor det naturlege mangfaldet i ei elevgruppe?

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Ulike oppfatningar av elevgrupper

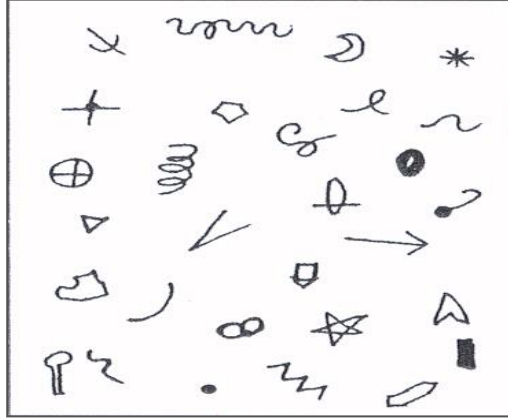
(Håstein & Werner, 2004)

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Er dette meir i samsvar med realitetane?

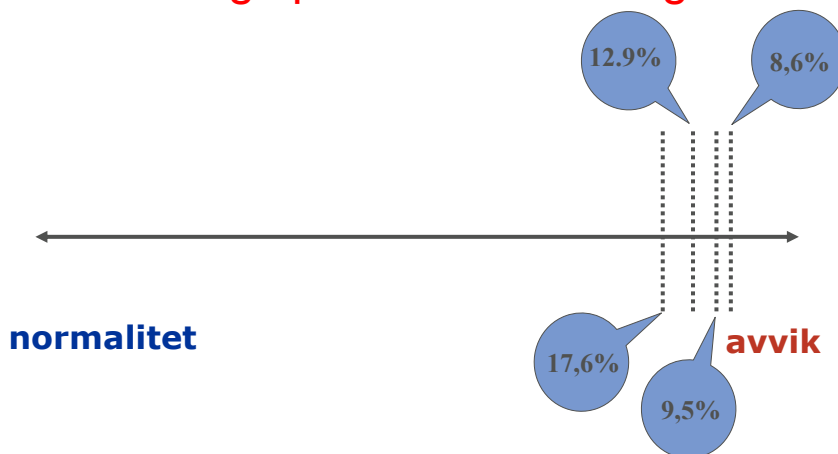

(Håstein & Werner, 2004)

marit.mjøs@statped.no

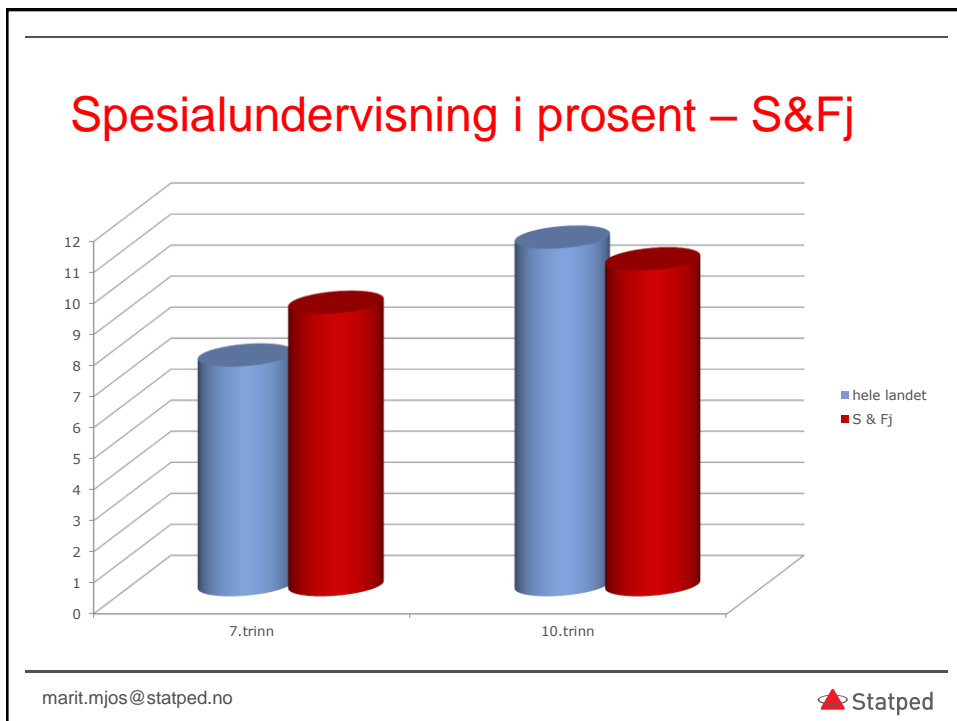
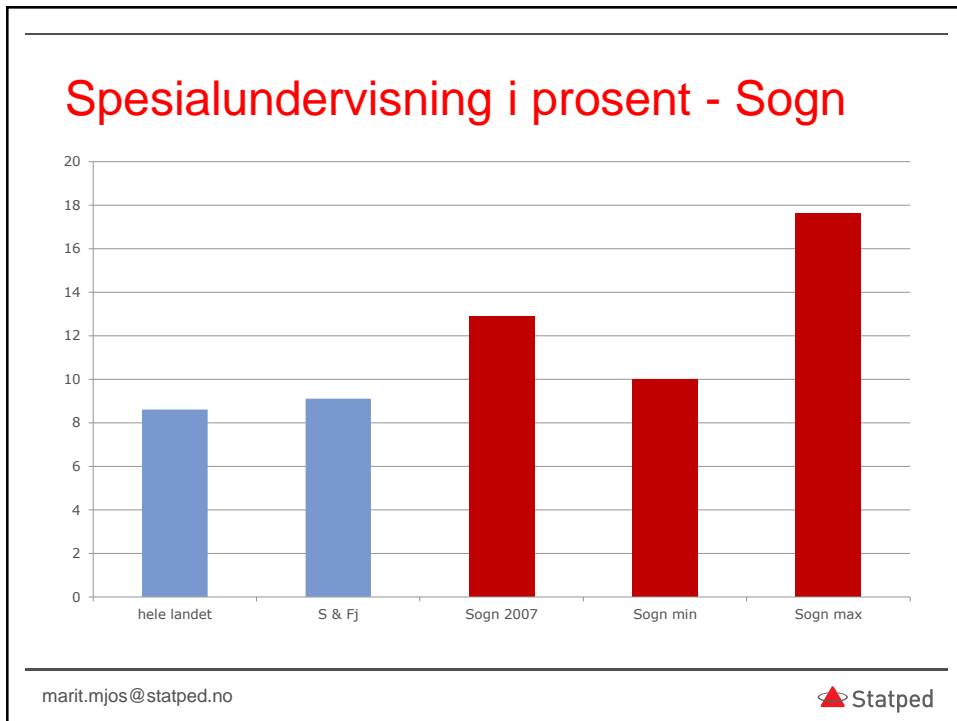
Statped

Kven treng spesialundervisning?

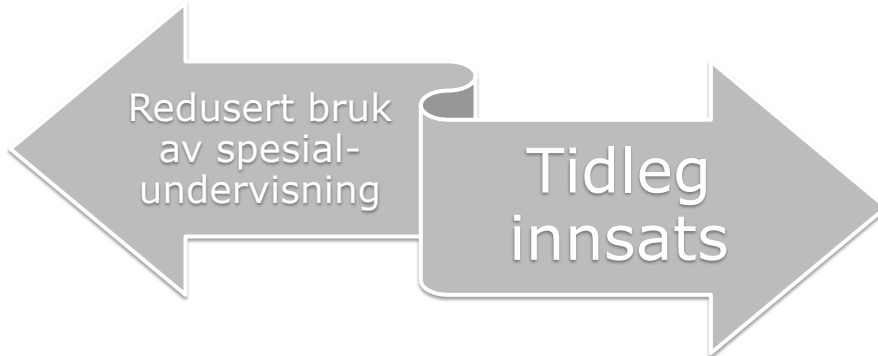

marit.mjøs@statped.no

Statped

Korleis heng dette saman?

marit.mjøs@statped.no

 Statped

«Vedtak om spesialundervisning innbefatter tildeling av økonomiske ressurser utover det som andre elever får, og er således å betrakte som en **tildeling av et gode** til enkelte elever. For elever med svært avvikende opplæringsbehov vil spesialundervisning være en forutsetning for at læring i det hele tatt skal kunne finne sted, og den er således et ubetinget gode som tildeles eleven. For elever som befinner seg i grenseland for retten til spesialundervisning, kan imidlertid spesialundervisningen også betraktes som et inngripende vedtak som gir hjemmel for å **frata elever rettigheter** som andre elever har.»

(Bogsti, 2012: 213)

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Redusert bruk av spesialundervisning

Retten til spesialundervisning ligg fast

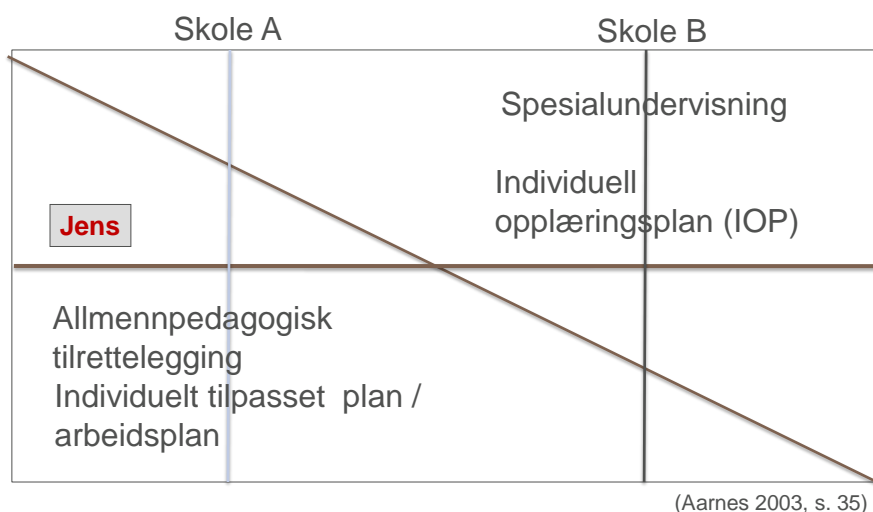

Strategien vert å redusere behovet

marit.mjos@statped.no

 Statped

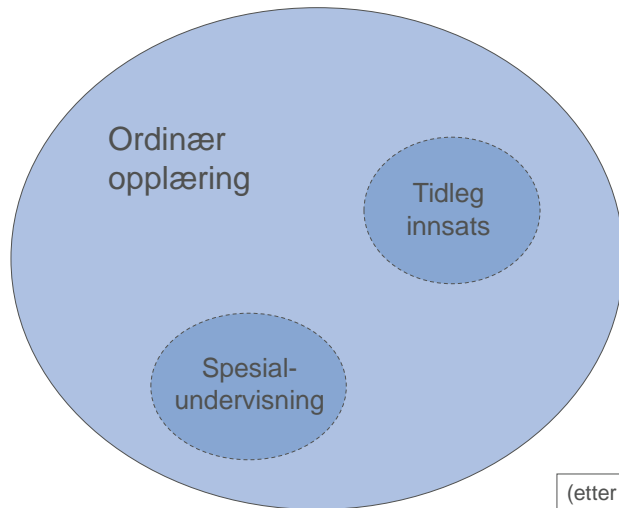
Det er for Jens vi kanskje kan fjerne behovet

marit.mjos@statped.no

 Statped

For andre må vi tenke slik

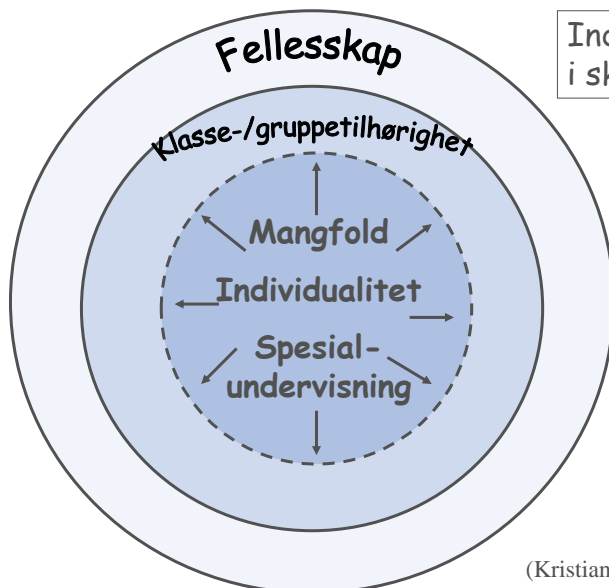
(etter Nilsen, 2011)

marit.mjos@statped.no

 Statped

Fellesskap

Indre spenningar
i skulen

(Kristiansen, J.I. , 2002)

marit.mjos@statped.no

 Statped

Forventninger til PP-tenesta

- Er tilgjengelig og bidrar til helhet og sammenheng
- Arbeider forebyggende
- Bidrar til tidlig innsats i barnehage og skole
- Er en faglig kompetent tjeneste i alle kommuner og fylkeskommuner

(Meld.St .18 (2010-2011): Læring og fellesskap)

PPT's arbeidsprofil

"... Det vil være rimelig å hevde at utfordringen framover ikke ensidig ligger i å endre PP-tjenestens perspektiv fra individorientering til systemorientering, men at skolenes individorientering kanskje er vel så grunnleggende og vanskelig å endre."

(Nordlandsforskning 2009)

PPT og skole

Eit dilemma:

- PPT «skal hjelpe skolen i arbeidet med kompetanseutvikling og organisasjonsutvikling for å leggje opplæringa betre til rette for elevar med særlege behov.»

Men

- Skolen er ikkje pålagt å samarbeide med PPT på denne måten.

«Eg tenker at me er begynt på ein veg, men det tek litt tid»

Frå Samhandlingsprosjektet i Midt-Noreg:

- Lærarane venta at PPT var aktive med råd og faglege innspel.
- Dei vart forvirra når PPT primært var rettleiarar i ein refleksjonsprosess.
- PPT var usikre på kva dei skulle bidra med, og på kva måte
- Ei utfordring å sjå samheng mellom delmåla til PPT og delmåla til skulen
- Analysemodellen (frå LP) var nyttig i arbeidet
- Hensiktsmessig å etablere arenaer for samhandling mellom PPT og skule

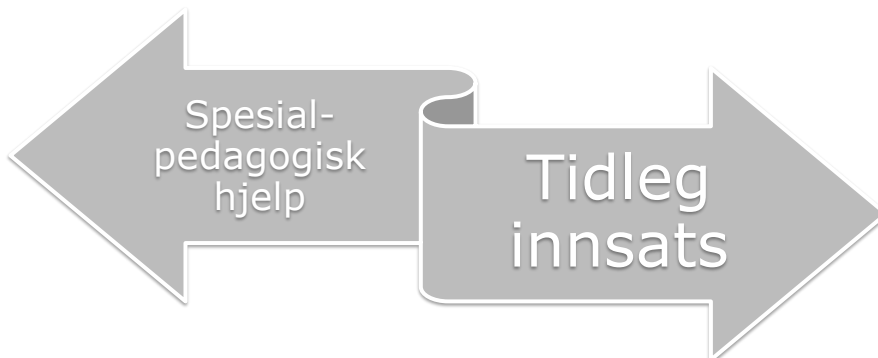
(Moen & Tveit (red.) 2012)

PPT og barnehagen

- 2009: 1,5-2% av barn 0-6 år med spesialpedagogisk hjelp, men langt fleire saker hos PPT
- Manglande registrering av vanskar, men majoriteten gjeld språkvanskar og åtferdsvanskar
- Barn som ikkje går i barnehage utgjør ei marginal gruppe
- PPT finn kompetansen i barnehagen tilfredsstillande
- PPT meiner eigen kompetanse er god (forskjell på leiarar og tilsette)
- **Klart ønskje om meir systemarbeid i barnehagen**

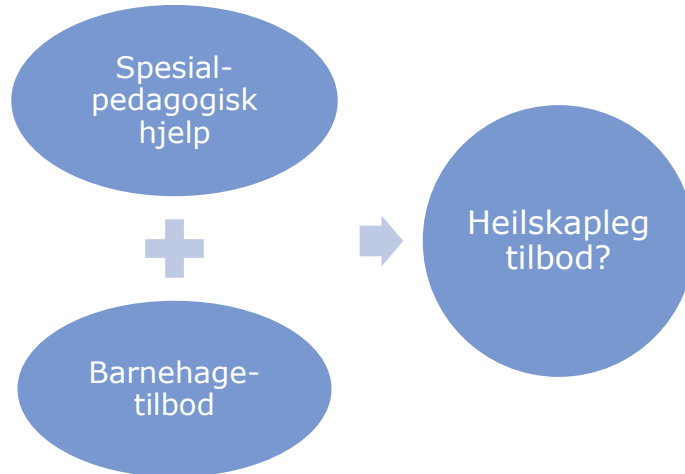
(Cameron et al, 2011)

Korleis heng dette saman?

Barnehagane og spesialpedagogisk hjelp

marit.mjøs@statped.no

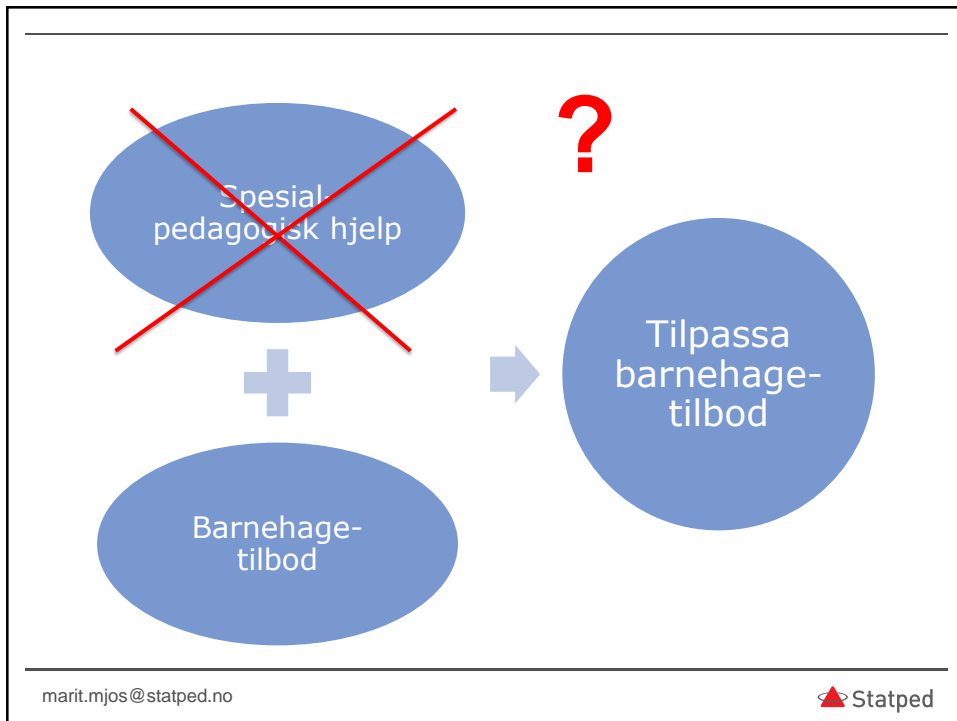
 Statped

Barnehagane og spesialpedagogisk hjelp

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Kvalitet...

- Kvalitet på kva? (deskriptiv dimensjon)
- Kvalitet i høve til kva? (normativ dimensjon)
- Kvalitet for kven? (felles og individuelle kriterium)
- Kvalitetsutvikling - i kva retning? (innovativ dimensjon)

Kvalitet i opplæringa:

- Utbyttekvalitet
- Rammekvalitet
- Prosesskvalitet

Kva av dette kan vi påverke – og korleis?

marit.mjøs@statped.no

Statped

Kvalitet i spesialundervisninga

”Ettersom de fleste elever får spesialundervisning bare i en del av sin totale undervisningstid, og ved fagvansker ofte bare i en del av timene i faget, vil deres faglige utbytte avhenge både av spesialundervisningen og den vanlige undervisningen, og av hvordan samspillet mellom disse formene for undervisning fungerer. Vi vet at begge deler varierer veldig mye i kvalitet, og at vanlig undervisning gjennomgående preges av mangel på individuell tilpassing.”

(Nilsen, 2004)

Ulike former for kvalitetsarbeid

- Ei **systematisk** tilnærming legg vekt på kvalitets-system med lineære planar for bruk av testar, brukarundersøkingar og resultatinformasjon.
- Ei **systemisk** tilnærming legg meir vekt på kvalitetsarbeid med beskrivingar av dialog og samhandling på tvers av tradisjonelle hierarkiske nivå for å etablere kunnskapsutviklande prosessar. **Både profesjonsgruppa, administrasjonen og politikarane inngår då som medskapande deltakarar i kvalitetsarbeidet, og det bidrar til at dei evnar å kombinere kontrollorienterte, vedtaksorienterte, opplæringsorienterte og prosessorienterte strategiar.**

(Roald, 2010)

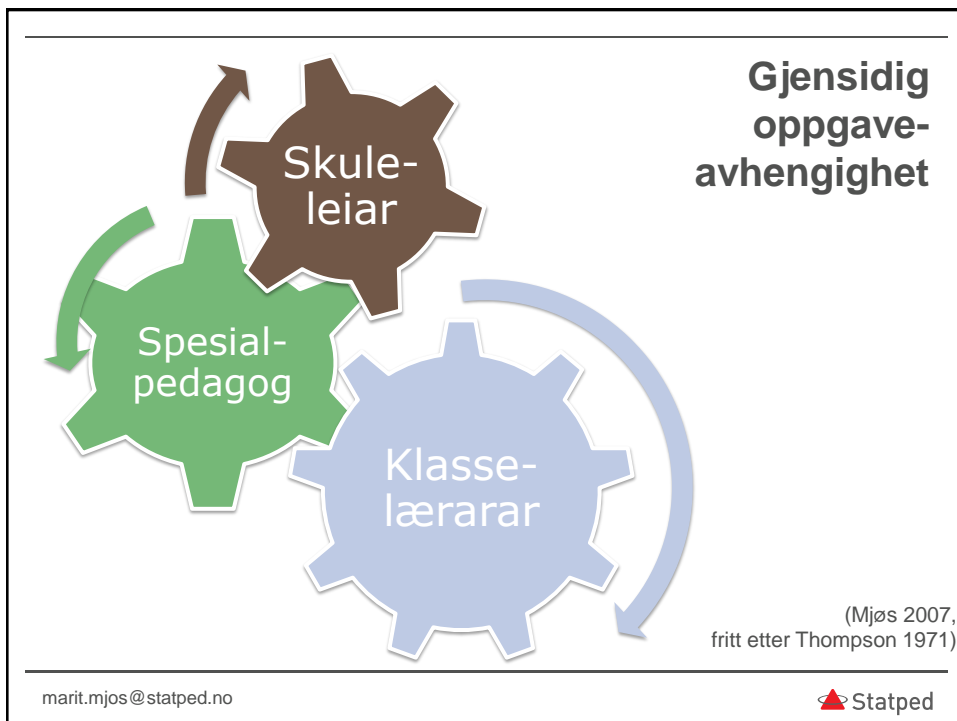
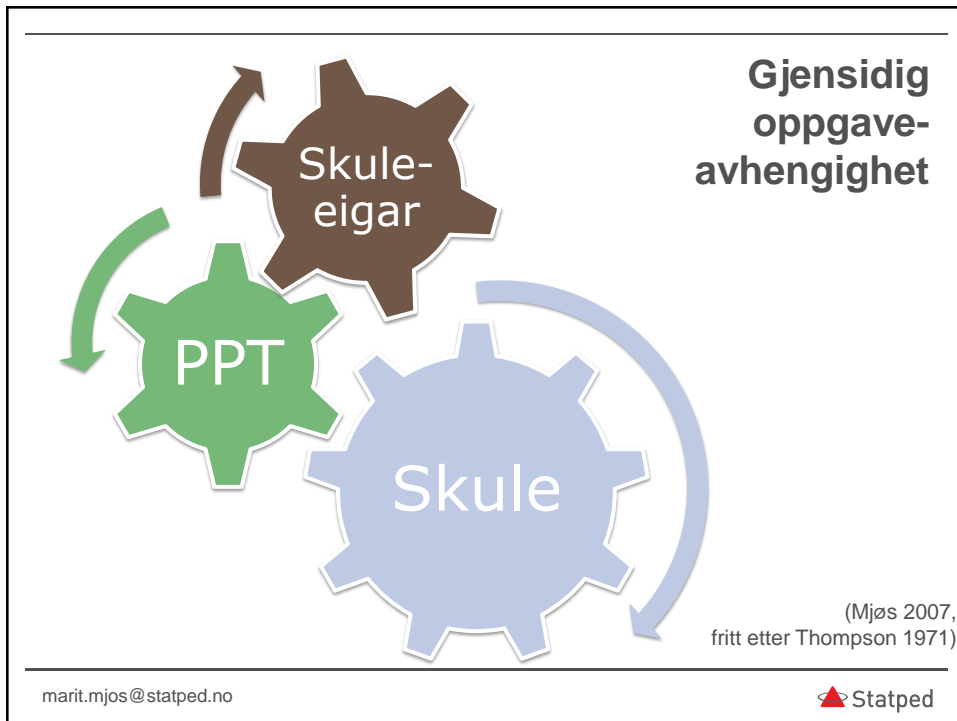
En "gordisk knute"

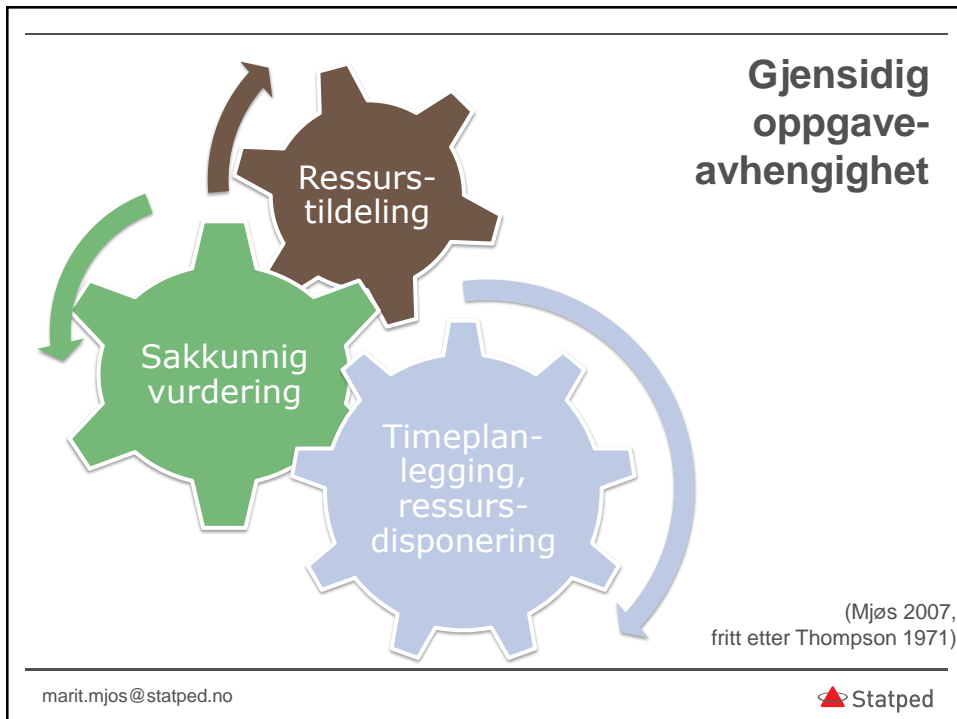
Radikal inngripen som omfatter flere nivåer, instanser og aktører og innebærer endringer i kommunens og skolens

- **Struktur** (fysisk og sosial)
- **Teori** (kultur – verdier, holdninger, oppfatninger)
- **Teknologi** (arb.måter, metoder, planer, program o.l.)

«Not even the best qualified special educator can remedy failures caused by the system itself.»

(Persson, 2003)

Spesialundervisning; drivarar og dilemma

På bakgrunn av IRIS-rapporten har KS utforma ein presentasjon og eit arbeidshefte som kan nyttast som grunnlag for drøfting av ulike sider ved kommunen / fylkeskommunen / skolen sin bruk av spesialundervisning. Kan nyttast av fagfolk i eigen organisasjon på ulike nivå. Nyttige spørsmål til refleksjon og drøfting.

- Hefte kan tingast kostnadsfritt i papirversjon på ksfou@ks.no
- Begge dokumenta kan hentast frå nettet:
<http://www.ks.no/tema/Skole-og-oppvekst/Skole/Introduksjonsartikler/Spesialundervisning/>

Eg meiner det er grunnlag for å hevde at..

- Fokus må vere på den totale opplæringskvaliteten, sekundært på omfanget av spesialundervisninga.
- Redusert bruk av spesialundervisning krev meir spesialpedagogisk kompetanse.
- Utvikling og læringsutbytte hos sårbare elevar synast å vere eit sensitivt kriterium på opplæringskvalitet.
- Ein samordna innsats i kommunen er nødvendig for å redusere omfanget av spesialundervisninga.
- Dei ulike utfordringane knytt til tilpassa opplæring og inkludering oppstår på individnivå, men må løysast på systemnivå.

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Essunga kommun i Sverige

- Essunga; ein pendlarkommune med ca. 5500 innbyggjarar
- Lavt utdanningsnivå, etnisk homogenitet, mange fosterheimsbarn
- 2007: ein av Sveriges fem dårlegaste kommunar i høve gjennomsnittleg avgangskaraktarar i grunnskolen, prosentdel elevar med måloppnåing i alle fag og prosentdel elevar i «gymnasieskolan»
- 2010: ein av Sveriges sju respektive tre beste kommunar i høve avgangskaraktarar og måloppnåing. Alle elevar i «gymnasieskolan»
- Endringen gjennomført innanfor eksisterande rammer i høve økonomi og kompetanse

Strategi: Inkludering!

marit.mjøs@statped.no

 Statped

Några råd för ett framgångsrikt förändringsarbete

(Persson & Persson, 2012)

- Kartlegging av verksamheten och en pedagogisk grunnad analys
- Incitament för förändring
- Utmaning av synliga och osynliga traditioner
- Resurser och användning av resurser
- Processuppföljning och följeforskning
- Komplementära kompetenser

- Auktoritativt ledarskap
- Arbetslag ad hoc
- Forskningsanknytning och vetenskaplig förankring
- Ändamålsenlig kompetensutveckling
- Den specialpedagogiska verksamheten
- Personalens arbetsbelastning
- Skola och socialtjänst

marit.mjøs@statped.no

 Statped

- Bogsti, A. (2012). Tilpasset opplæring og spesialundervisning. Utdanningsrettslige emner. H. Jakhelln and T. Welstad. Oslo, Cappelen Damm AS: 207-228.
- Cameron, D. L., A. D. Tveit, et al. (2013). *En undersøkelse om PP-tjenestens arbeid med barnehagen*. Kristiansand / Oslo.
- Fylling, I. (2009). *Kartlegging og evaluering av PP-tjenesten*. Bodø/Oslo, Nordlandsforskning/Kunnskapsdepartementet.
- Håstein, H. and S. Werner (2004). *Men de er jo så forskjellige. Tilpasset opplæring i vanlig undervisning*. Oslo, abstrakt forlag.
- Kristiansen, J.I.(2002). "Et fellesskap av unntak". *En undersøkelse om suksessfaktorer for inkludering av barn med omfattende funksjonshemminger i grunnskolen*. Bergen, NLA/Handikappede Barns Foreldreforening.
- Mathiesen, I. H. and G. Vedøy (2012). *Spesialundervisning - drivere og dilemma*. Stavanger, IRIS.
- Meld. St. 18 (2010-2011) *Læring og fellesskap*. KD. Oslo.
- Mjøs, M. (2007). *Spesialpedagogens rolle i dagens skole. En studie av hvordan prinsippene om inkludering og tilpasset opplæring for alle elever kommer til uttrykk i skolen, og av spesialpedagogens rolle i denne sammenheng*. Oslo, UiO. **PhD**.

marit.mjøs@statped.no

 Statped

- Moen, T. and A. Tveit, Eds. (2012). *Samhandling mellom PP-rådgivere og lærere*. Trondheim, Akademika forlag.
- Nilsen, S. (2004). *Spesialundervisning som ledd i tilpasset opplæring*. Notat til Utdannings- og forskningsdepartementet. Oslo, ISP, UiO.
- Nilsen, S. (2011). Tilpasset opplæring gjennom spesialundervisning - med særlig vekt på barnetrinnet. *Lærerarbeid for tilpasset opplæring - tilrettelegging for læring og utvikling*. H. Bjørnsrud and S. Nilsen. Oslo, Gyldendal Akademisk: 47-67.
- Persson, B. and E. Persson (2012). *Inkludering och måluppfyllelse - att nå framgång med alla elever*. Stockholm, Liber AB.
- Roald, K. (2010). *Kvalitetsvurdering som organisasjonslæring mellom skole og skoleeigar*. Psykologisk fakultet. Bergen, UiB. **PhD**
- Skaalvik, E. and I. Fossen (1995). *Tilpassing og differensiering. Idealer og realiteter i norsk grunnskole*. Trondheim, Tapir.
- Utdanningsdirektoratet (2013): *Utdanningsspeilet 2013*.
- Aarnes, A. (2003). *IOP i praksis. Håndbok om Individuelle Opplærings-Planer*. Oslo, Pedlex Norsk Skoleinformasjon